

**CATÀLEG DE
PATRIMONI HISTÒRIC,
ARQUITECTÒNIC I
PAISATGÍSTIC DEL
TERME MUNICIPAL
D'ARIANY**

MEMÒRIA

DOCUMENT PER APROVACIÓ INICIAL

ABRIL 2019

ÍNDEX

1.	Introducció	3
2.	Antecedents.....	4
2.1.	Tramitacions administratives del catàleg de patrimoni.....	4
2.2.	Proteccions existents	4
3.	Metodologia per a la redacció del catàleg de patrimoni	6
3.1.	Contingut del catàleg de patrimoni.....	6
3.2.	Graus de protecció	6
3.3.	Criteris d'actuació i metodologia de treball.....	8
4.	Determinacions del Pla Territorial de Mallorca	9
4.1.	Catàlegs (Norma 47).....	9
4.2.	Elements etnològics (Norma 48).....	12
4.3.	Rutes d'interès cultural (Norma 49).....	12
4.4.	Rutes d'interès paisatgístic (Norma 50)	12
5.	Contingut del Catàleg.....	16
5.1.	Contingut normatiu del catàleg.....	16
5.2.	Contingut de les fitxes del catàleg.....	16
6.	Relació de les fitxes dels elements catalogats	19
7.	Jaciments arqueològics	23
8.	Equip de treball.....	24
9.	Bibliografia utilitzada.....	25

1. Introducció

El catàleg de protecció del patrimoni històric del terme municipal d'Ariany suposa la protecció d'elements que, pels seus valors singulars o per les seves característiques urbanístiques o arquitectòniques, han de ser objecte d'una especial protecció. S'assenyala sobre la documentació gràfica, tant en sòl urbà com en sòl rústic, tots els elements patrimonials inclosos en aquest catàleg, amb el seu codi d'identificació i la categoria o el grau de protecció, assenyalant al mateix temps l'entorn de protecció, si n'hi ha.

Seguint les disposicions que s'indiquen a la Llei 12/1998, de 21 de desembre, de patrimoni històric de les Illes Balears s'estableix el règim de protecció dels béns integrants d'aquest patrimoni a partir de les categories de béns d'interès cultural i de béns catalogats.

Per a l'elaboració i tramitació d'aquest Catàleg, s'han considerat les disposicions normatives vigents, entre les que destaquen la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears, la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, i el Pla Territorial Insular de Mallorca. Aquesta llei suposa un pas fonamental per a l'ordenació i per al reforç de les mesures destinades a la defensa i al coneixement del nostre Patrimoni Cultural i la catalogació és una de les més eficaces, encara que, com moltes vegades s'ha afirmat, no solament ho és la seva confecció i aprovació sinó, sobretot, la seva aplicació i difusió.

La darrera llei en aparèixer, i que també té rellevància per a la redacció del catàleg de patrimoni, és la Llei 12/2017, de 29 de desembre, d'urbanisme de les Illes Balears, i el Reglament general de la Llei 2/2014, de 25 de març, d'ordenació i ús del sòl, per a l'illa de Mallorca.

2. Antecedents

2.1. Tramitacions administratives del catàleg de patrimoni

La cronologia de les diferents actuacions s'exposa als dictàmens que han estat aprovats pel plenari de l'Ajuntament, en el quals queda reflectit que el document ha estat sotmès a les següents aprovacions i tràmits:

1.- Per l'Ajuntament en Ple, en sessió extraordinària de dia 10 d'octubre de 2007, es va aprovar inicialment l'expedient de revisió del Catàleg d'Elements d'Interès Artístic, Històric, Ambiental i Patrimoni Històric del terme municipal d'Ariany, acord que va ser publicat en el butlletí oficial de les Illes Balears a efectes d'informació pública per un termini de 45 dies hàbils.

2.- Durant el termini d'informació pública de l'aprovació inicial es varen presentar tres al·legacions.

3.- Per l'Ajuntament en Ple, en sessió extraordinària de dia 12 de gener de 2009, va aprovar provisionalment l'expedient de revisió del Catàleg d'Elements d'Interès Artístic, Històric, Ambiental i Patrimoni Històric del terme municipal d'Ariany i es varen resoldre les tres al·legacions presentades durant la informació pública.

4.- Aquesta aprovació, com a conseqüència d'un estudi amb major profunditat de la documentació i un canvi en la coordinació de la redacció del document de planejament, l'Ajuntament va decidir suspendre la seva tramitació i preparar una nova proposta que implica una nova aprovació inicial, com a conseqüència de modificacions substancials i la incorporació de noves fitxes.

5.- Entre 2016 i 2019, un nou equip redactor ha duit a terme una nova revisió de tota la documentació, així com l'adaptació d'aquesta a la nova Llei d'urbanisme de les Illes Balears (Llei 12/2017, de 29 de desembre, d'urbanisme de les Illes Balears) i al Reglament general de la Llei 2/2014, de 25 de març, d'ordenació i ús del sòl, per a l'illa de Mallorca.

2.2. Proteccions existents

Ariany compta amb una sèrie d'elements que són Bé d'Interès Cultural, tots ells amb categoria de monument. Aquests compten amb una sèrie d'articles, a la LPHIB, directament relacionats amb la seva protecció: la possibilitat de delimitar un entorn de protecció (article 11); el deure de conservació (article 26); la possibilitat de sancionar en el cas d'incompliment del deure esmentat (articles 27 i 30); la reparació de danys en cas de ser malmès algun element (article 28); la regulació d'informes i d'autoritzacions (article 29); la cura i la regulació en la col·locació d'elements exteriors, com són ara anuncis, cartells o plaques d'identificació (article 31), etc.

Per a l'elaboració i tramitació d'aquest Catàleg, s'han considerat les disposicions normatives vigents entre les que destaquen la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del

Patrimoni Històric de les Illes Balears, la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, i el Pla Territorial Insular de Mallorca.

3. Metodologia per a la redacció del catàleg de patrimoni

3.1. Contingut del catàleg de patrimoni

El catàleg de patrimoni del terme municipal d'Ariany està compost per 135 fitxes; d'aquestes, 25 són fitxes urbanes i 110 són fitxes situades en sòl rústic.

D'aquestes fitxes, 83 tenen la protecció màxima (A), 23 la protecció parcial (B), 11 la protecció parcial o ambiental (C) i 18 són elements catalogats com a Bé d'Interès Cultural (BIC).

En el Catàleg s'han procurat introduir edificis representatius dels diferents tipus arquitectònics existents al municipi, però s'ha de remarcar que **el Catàleg ha de ser considerat com un document obert a successives revisions**, addicions i actualitzacions. El contingut pretén ser el més exhaustiu possible, malgrat les dificultats d'accés a determinats edificis i llocs. El Catàleg correspon a l'estat dels edificis i elements en el moment de la seva redacció.

La numeració ve precedida d'una lletra, amb la que s'indica la seva classificació general, així la correspondència és la següent:

- A: Jaciments arqueològics.
- B: Escultura monumental, religiosa i heràldica
- C: Arquitectura religiosa
- D: Arquitectura civil
- F: Béns etnològics
- H: Béns d'interès paisatgístic i ambiental. Aquesta categoria engloba no només els espais amb valors naturals destacats (orografia, hidrografia, flora i fauna), sinó també tots aquells conjunts urbans o trams de carrers amb unes característiques determinades que els confereixen una unitat valorable des d'un punt de vista etnològic, històric o social.
- I: Camins i ponts

3.2. Graus de protecció

El catàleg d'elements i espais protegits ha d'establir les determinacions de preservació d'acord amb els nivells de protecció següents, en correspondència amb els tres nivells o graus de protecció que defineix la Llei 2/2014, de 25 de març, d'ordenació i ús del sòl, i la norma 47.1.b del PTM:

1. Nivell de protecció integral: A

En aquest nivell s'han d'incloure les construccions, els recintes o altres elements que, pel seu caràcter singular o monumental o per raons històriques o artístiques, han de ser objecte d'una protecció integral per preservar-ne les característiques arquitectòniques o constructives originàries.

En els béns, els elements o els espais que queden subjectes a aquest nivell de protecció no s'admet cap possibilitat de canvi que comporti una modificació en l'estructura, la distribució i els elements d'acabat, i només s'admeten les obres de conservació i restauració destinades a mantenir o reforçar els elements estructurals,

així com la millora de les instal·lacions de l'immoble i, excepcionalment i motivadament, de recuperació de les característiques originals.

Han de mantenir l'ús original o un altre ús o activitat diferent dels que donaren lloc a l'edificació original compatible amb el manteniment adequat i la protecció del bé i que no suposi riscos per a la conservació de l'immoble. Això no obstant, es poden autoritzar:

- La demolició dels cossos d'obra afegits que desvirtuen la unitat arquitectònica original.
- La reposició o reconstrucció dels cossos i buits primitius quan beneficiïn el valor cultural del conjunt.

En el nivell de protecció integral, s'admet establir una **subcategoria (A1)** que englobi els elements d'un valor elevat que, a causa del deteriorament, requereixen obres d'una certa entitat per assegurar-ne la permanència o el retorn a un estat original.

També es poden incloure en aquesta subcategoria els elements que, tot i que són objecte d'un nivell de protecció integral, posseeixen annexos no protegits o amb un nivell de protecció menor, on es poden dur a terme obres de més entitat necessàries per a la continuació del seu ús.

El fet que el catàleg identifiqui elements en concret per als quals en prohibeixi la demolició, en cap cas no implica, per si mateix, la possibilitat d'autoritzar la demolició d'altres elements.

2. Nivell de protecció parcial: B

En aquest nivell s'han d'incloure les construccions, els recintes i els altres espais que, pels seus valors històrics o artístics, han de ser objecte de protecció dirigida com a mínim a preservar els elements que en defineixen l'estructura arquitectònica o espacial i els que presenten un valor intrínsec.

En els béns que queden subjectes a aquest nivell de protecció, amb el límit de la conservació íntegra de les parts essencials i la seva volumetria, es poden autoritzar, a més dels usos que ho siguin en els béns subjectes a protecció integral, les obres que siguin congruents amb els valors catalogats, sempre que es mantenguin els elements que defineixen l'estructura arquitectònica o espacial, com la jerarquització dels volums originaris, els elements de comunicació principals, les façanes i la resta d'elements propis.

3. Nivell de protecció ambiental: C

En aquest nivell de protecció s'han d'incloure les construccions i recintes que, malgrat que de forma individual o independent no presenten un valor especial, contribueixen a definir un ambient que mereix protecció per l'estètica, el caràcter típic o tradicional.

En els béns que queden subjectes a aquest nivell de protecció es poden autoritzar les remodelacions de la totalitat de l'espai interior no visible des de la via pública, preservant-ne i restaurant-ne els elements propis de forma respectuosa amb l'entorn i les característiques originàries de l'edificació, mantenint la protecció de les façanes i la volumetria existent en l'aiguavés.

4. Nivell de protecció derivat de la legislació especial.

Els béns declarats d'interès cultural i els catalogats segons la legislació especial de patrimoni històric de les Illes Balears, així com els que són objecte de protecció per figures o instruments de planificació mediambiental o una altra legislació anàloga es regeixen per la normativa específica i s'han de recollir en el catàleg municipal que, en cap cas, no pot conferir-los un nivell de protecció inferior al que derivi de la legislació especial esmentada, i ha de fer referència expressa a la figura o instrument de protecció especial que l'afecta.

3.3. Criteris d'actuació i metodologia de treball

Amb el nou equip de catalogadors, s'ha duit a terme una revisió de totes les fitxes que s'havien realitzat anteriorment, així com una actualització, tant de fotografies com de descripcions, de la major part dels elements inclosos en el catàleg. També s'han tornat a revisar els informes que va remetre el Consell de Mallorca amb les deficiències detectades, i s'han modificat (tant aquests informes com la resta del catàleg) per adaptar els continguts a la nova Llei d'urbanisme de les Illes Balears.

4. Determinacions del Pla Territorial de Mallorca

El Pla Territorial de Mallorca estableix una sèrie de propostes per tal que els municipis, mitjançant el seu planejament general, garanteixin la protecció del seu propi patrimoni urbanístic, arquitectònic i etnològic.

Aquest document ofereix una sèrie de propostes amb la finalitat de traçar unes directrius que assegurin l'elaboració dels catàlegs com a instruments de protecció més eficaços. Aquestes propostes marquen els continguts mínims d'aquests instruments amb l'objectiu de garantir una certa unitat de criteris en quant a graus de protecció i nomenclatura bàsica. Així mateix, es proposa una jerarquització d'elements patrimonials susceptibles de ser inclosos en els catàlegs, organitzats en diferents tipus, tenint present tant el contingut de la Llei de Patrimoni Històric de les Illes Balears com la tipologia edilícia.

En aquest sentit, en el Catàleg de patrimoni històric del terme municipal d'Ariany s'han tengut en compte aquestes disposicions marcades pel PTM, les quals seran completades amb la normativa de les Normes subsidiàries del municipi.

4.1. Catàlegs (Norma 47)

4.1.1. Elements (Apartat 1.a)

En el Pla Territorial de Mallorca es proposa una jerarquització d'elements patrimonials susceptibles de ser inclosos en els catàlegs, organitzats en diferents tipus, tenint present tant el contingut de la llei com la tipologia edilícia. La major part d'aquests tipus han estat objecte d'estudi tant d'investigadors particulars com d'organismes oficials, de manera que en molts de casos els catàlegs no han de fer sinó reunir en un sol instrument tots aquells elements ja estudiats i potser protegits. La relació de tipus no és exhaustiva, sinó que se'n poden incorporar altres de diferents a aquests quan es consideri necessari. No obstant això, els catàlegs hauran de recollir, com a mínim, els que s'enumeren a continuació:

- Jaciments arqueològics. Apareixen recollits en la Carta arqueològica de Mallorca promoguda per la Conselleria de Cultura del Govern de les Illes Balears, que després de més de deu anys de vigència ha de ser sotmesa a una necessària revisió. És un objectiu preferent incorporar aquesta Carta als planejaments municipals, completant-la si és necessari, i identificar clarament sobre els plans d'ordenació del territori municipal els jaciments i la seva delimitació (en cas d'haver-se realitzat).
- Escultura monumental religiosa i heràldica. Tots aquests elements varen ser declarats Béns d'Interès Cultural en el seu conjunt mitjançant el Decret 571/63, de 14 de març, sobre protecció d'escuts, emblemes, pedres heràldiques, rotlles de justícia, creus de terme i peces similars de interès històric artístic.
- Arquitectura religiosa. Ha estat objecte de nombrosos estudis, generalment enfocats des d'un punt de vista de tipologies estilístiques (gòtic, barroc, edificis

conventuals, esglésies de repoblació...).

- Arquitectura civil. És el tipus numèricament més ampli i el menys estudiat dels que s'han d'incloure en els catàlegs. Els estudis realitzats sobre l'arquitectura civil solen referir-se als exemples més notoris de l'arquitectura residencial senyorial rural, i està generalment restringida a una època molt concreta (segles XVII-XIX). Per altra banda, els estudis sobre arquitectura tradicional popular solen referir-se més als seus elements constitutius (portals, finestres, paviments...) que no a edificis concrets, sense que hi hagi cap tipus de protecció genèrica per a aquests elements. És per això que en aquest apartat s'ha de fer un esforç major a l'hora d'elaborar els catàlegs municipals per aconseguir un nivell de preservació idoni del patrimoni esmentat
- Arquitectura militar. El Decret de 22 d'abril de 1949 declara la protecció de tots els castells i elements d'arquitectura defensiva de l'Estat, que es concreten a Mallorca en el llistat elaborat per G. Alomar. Queden, malgrat això, nombrosos elements d'aquest tipus sense inventariar, en bona part lligats a l'arquitectura civil privada (torres de defensa incorporades en edificis rurals i urbans i habitatges fortificats).

En el cas d'Ariany, no s'ha trobat cap element que es pugui incloure dins aquesta categoria.

- Béns etnològics. Aquests elements, pel seu caràcter puntual, es troben en perill de desaparèixer, en haver perdut molts d'ells el seu ús tradicional. Des del PTM se'n proposa una protecció especial d'aquests donat el seu alt valor cultural i paisatgístic. Al mateix temps, s'han realitzat ja per part del Consell de Mallorca estudis i inventaris d'alguns d'aquests elements en diferents municipis, referits en concret a Cases de Neu, Porxos de Sóller, pous comunals i tafones.
- Béns d'interès industrial. Els vestigis són cada cop més escassos a causa de la gradual desaparició de les activitats industrials com a conseqüència del desenvolupament exclouent de la "indústria turística" i de la pressió urbanística. Per això cal una protecció dels que encara queden per preservar la memòria d'una època i d'unes activitats que varen ser tan importants per a l'economia i la societat insular en general. Aquests edificis, concebuts com a "contenidors" d'una activitat, són la major part de les vegades compatibles amb nous usos, no tan sols de caràcter cultural, sinó també de caràcter administratiu o productiu.

També en aquest cas, no s'ha trobat cap element al municipi d'Ariany que es pugui incloure dins aquesta categoria.

- Béns d'interès paisatgístic i ambiental. Aquest grup comprèn els espais amb destacats valors naturals (orografia, hidrografia, flora i fauna), i també tots aquells conjunts urbans amb unes característiques determinades que li confereixen una unitat considerada valorable des d'un punt de vista etnològic, històric o social.

En el cas del municipi d'Ariany, s'ha pogut observar que gran part del seu territori té unes qualitats paisatgístiques singulars, tant en les zones de pla com les zones de garriga i les vores dels torrents, que s'han d'estudiar detalladament en el moment de peticions de llicències, ja que no s'han localitzat espais amb valors naturals que destaquin clarament sobre el conjunt del terme.

4.1.2. Grau de protecció (Apartat 1.b)

Els nivells de protecció del catàleg es reestructuren segons els nivells bàsics proposats pel PTIM en aquest apartat. També es té en compte els graus de protecció proposats a la Llei 2/2014, de 25 de març, d'ordenació i ús del sòl.

4.1.3. Fitxa individualitzada (Apartat 1.c)

Es reestructura la fitxa individualitzada per tal d'adaptar-se al contingut establert pel PTIM.

4.1.4. Ubicació dels elements (Apartat 2)

S'ha assenyalat sobre la documentació planimètrica del planejament municipal, tant en sòl urbà com en sòl rústic, tots els elements patrimonials catalogats, amb el seu codi d'identificació, assenyalant al mateix temps l'àrea de respecte o àrea de protecció de l'entorn i les visuals, si aquesta existeix.

4.1.5. BIC i altres (Apartat 3)

El catàleg recull tots els elements individuals declarats BIC i consigna a cada fitxa particularitzada aquesta protecció específica:

CODI	NOM CATALOGACIÓ	NOM DEL CONSELL	NÚM. CARTES ARQUEOLÒGIQUES	CATEGORIA	TIPOLOGIA	DATA DECLARACIÓ
ARNY-A026	COVA DES GARROVER DE SON BOSCANET / SEMENTER DE DARRERA SES CASES	SEMENTER DE DARRERA SES CASES / SON BOSCANET	54/24	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A019	SA CABANETA	RESTES PREHISTORIQUES DE SA CABANETA	54/20	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A018	CASTELLOT DEN RESQUILL / SON HUGUET DE DALT	CASTELLOT DEN RESQUILL / SON HUGUET DE DALT	54/19	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A014	SON NIVORRA (I)	SON NIVORRA	54/15	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A017	SON NIVORRA (III)	SON NIVORRA	54/18	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A022	SON BACS / SA PLETA	SA PLETA / SON BACS	54/02	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A004	SA CANOVA	SA CANOVA	54/06	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A006	CONJUNT PREHISTORIC DE CALDERITX	CONJUNT PREHISTORIC DE CALDERITX	54/08	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A012	SON RUL·LAN VELL	SON RUL·LAN VELL	54/13	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A011	SON RUL·LAN NOU / SA ROTA D'EN MARTI	SA ROTA D'EN MARTI / SON RUL·LAN NOU	54/12	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A015	RESTES PREHISTÒRIQUES DE SON NIVORRA	SON NIVORRA	54/17	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966

ARNY-A023	TALAIOT DE SON BOSCA / TALAIOT DEN MANERA	TALAIOT DE SON BOSCA / TALAIOT DEN MANERA	54/26	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A003	SON BACS. COVES D'ENTERRAMENT	SON BACS. COVES D'ENTERRAMENT	54/01	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A013	COVA DE SON NIVORRA	COVA DE SON NIVORRA	54/14	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A029	COVA DE SON GUILLOT	COVA DE SON GUILLOT	54/09	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A030	COVA DELS SESTADORS DE SON BOSCANET	COVA DELS SESTADORS DE SON BOSCANET	54/21	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-A007	ES CORRALOT. SON BOSCANET	ES CORRALOT. SON BOSCANET	54/23	00 · MONUMENT	30 · JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	10/09/1966
ARNY-B002	CREU DE SA PLAÇA DE SA CREU	CREU DE SA PLAÇA DE SA CREU		00 · MONUMENT	37 · CREUS DE TERME	14/03/1963
ARNY-B003	CREU DE LES VOLTES DE SON BONANY	CREU DE LES VOLTES DE SON BONANY		00 · MONUMENT	37 · CREUS DE TERME	14/03/1963
ARNY-B001	CREU DE LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA	CREU DE LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA		00 · MONUMENT	37 · CREUS DE TERME	14/03/1963

4.2. Elements etnològics (Norma 48)

El catàleg ha d'incloure els elements de caràcter etnològic que pel seu valor cultural o paisatgístic mereixen una especial protecció, sempre que el seu estat de conservació en permeti la recuperació. Alguns d'aquests elements, com molins (de vent, d'aigua o de sang), tafones, sínies o pous, tenen l'entitat suficient perquè la necessitat de protecció no sigui qüestionada; en canvi, existeixen altres elements etnològics que per les seves petites dimensions i la seva situació en l'entorn rural fa que estiguin més exposats al seu deteriorament. El present catàleg inclou un gran nombre d'aquests elements, així com també s'hi inclouen barraques de roter, marjades i camins.

4.2.1. Barraques de roter i altres elements singulars representatius de tècniques tradicionals

S'han catalogat les barraques de roter i altres elements singulars representatius de tècniques tradicionals; s'han delimitat i descrit a la fitxa individualitzada.

4.2.2. Altres elements d'interès etnològic

S'han catalogat els pous, cellers i rellotges de sol, s'han delimitat i descrit a la fitxa individualitzada.

4.3. Rutes d'interès cultural (Norma 49)

4.3.1. Definició de les rutes

El PTIM no preveu cap ruta d'interès cultural que afecta al terme municipal d'Ariany.

4.4. Rutes d'interès paisatgístic (Norma 50)

4.4.1. Definició de les rutes

Es proposen, al PTM, unes primeres rutes senderistes amb un marcat interès paisatgístic i natural; aquestes podrien ser l'inici per a que qualsevol planejament municipal o supramunicipal proposi la creació d'altres de noves. Aquestes primeres rutes són les següents:

- Ruta del sistema hidràulic de la Font de la Vila de Palma
- Ruta de la pedra en sec
- Ruta Artà – Lluc

El traçat d'aquestes rutes s'ha d'incloure en els corresponents planejaments municipals, sense perjudici que el propi Consell Insular pugui redactar un Pla Especial per a cada una d'elles, ja que, pel seu interès supramunicipal, correspon en aquesta administració la planificació, el desenvolupament, l'execució i el manteniment de la xarxa senderista mitjançant el corresponent Projecte de Millora Territorial.

Partint de la xarxa viària pública o d'ús públic i dels camins de titularitat privada (amb els quals es poden establir els corresponents convenis de cessió d'usos), el Consell de Mallorca portarà a terme la creació d'aquesta xarxa de rutes d'interès senderista.

Aquesta xarxa implicarà l'ordenació, la rehabilitació, la senyalització i el manteniment dels camins, així com la creació i manteniment dels equipaments necessaris (refugis o albergs, aparcaments, punts d'aigua,...).

Es proposen, en principi, dos senders de gran recorregut, d'acord amb la terminologia acceptada internacionalment, els quals suposen uns itineraris de més d'una jornada: la ruta de la pedra en sec, que enllaçarà el Port d'Andratx amb Pollença, i la ruta d'Artà a Lluc, que unirà el poble d'Artà amb el Santuari de Lluc; i un recorregut mitjà que segueix el traçat de l'antic sistema hidràulic de proveïment de la ciutat de Palma.

Aquests itineraris o senders venen grafiats a la cartografia annexa del PTM, i per a la seva delimitació o concreció se suggereixen els següents requeriments tècnics mínims:

- Discorrerà per camins públics o camins privats (en aquest darrer cas, mitjançant convenis de cessió d'ús i/o manteniment amb els propietaris dels terrenys per on discorre)
- En cas de ser camí públic de titularitat municipal s'establirà el corresponent conveni de cessió d'ús i/o s'encomanarà la gestió amb l'ajuntament respectiu per a la seva recuperació i manteniment
- Estarà destinat a l'ús senderista.
- Els camins tindran, amb caràcter general, un ample mínim de dos metres.
- El ferm dels camins estarà fet de terra o de pedra.
- Els tancaments que s'hagin de realitzar seran de fusta i reixat, pedra en sec o la combinació d'ambdues, acabat a una alçada màxima de dos metres.
- Tindran la corresponent senyalització informativa i orientativa, que estarà construïda amb material adient, fusta o metall, i amb un disseny integrat dins l'entorn.

- Els murs de contenció i els empedrats es realitzaran amb la tècnica de la pedra en sec

Ruta d'Artà a Lluc

L'activitat senderista s'amplia amb un llarg recorregut que neix a la Serra d'Artà i acaba a quasi noranta quilometres de distància, concretament a Lluc, el centre religiós més important de Mallorca.

L'itinerari surt del poble d'Artà, transita pel Parc Natural de Llevant i passa per l'Ermita de Betlem. Des d'aquest punt es pot gaudir d'un magnífic paisatge litoral fins a Son Serra de Marina, lloc on la ruta s'endinsa cap a l'interior fins a Santa Margalida. Des d'aquí fins a Inca, la ruta ofereix distints i variats paisatges i molt bons exemples de l'arquitectura tradicional mallorquina, així com altres elements etnològics de gran interès. L'arribada a Lluc es fa a través de la via històrica d'accés al santuari: l'antic camí de Lluc, restaurat entre 1989 i 1994.

El projecte d'aquesta ruta ha estat traçat a partir d'una xarxa de camins de titularitat pública, alguns dels quals unien els distints pobles de la comarca i altres que van ser importants vies ramaderes, fet pel qual l'excursionista gaudirà no només d'un territori de primer ordre, sinó que també recorrerà camins que van ser l'eix de la nostra història.

Al llarg del recorregut es poden observar nombrosos hàbitats mediterranis (ullastrars, penya-segats marins, sistemes dunars, extensos ecosistemes agraris, etc.) i és una zona molt interessant per a l'observació d'aus rapinyaires i migratòries.

4.4.2. Mesures de protecció

El traçat d'aquesta ruta es recull als plànols del sòl rústic. Es preveu una zona de protecció al voltant de cada un dels elements que la constitueixen on es prohibeixen actuacions que puguin malmetre o perjudicar el patrimoni catalogat, les visuals, l'entorn o la qualitat paisatgística de la ruta, i a la vegada, mantenir-les en condicions de ser transitades i obertes al públic.

5. Contingut del Catàleg

El catàleg de patrimoni està format per quatre documents:

1. Memòria Justificativa
2. Ordenances de Protecció i criteris d'intervenció
3. Plànols generals de situació
4. Fitxes de cada un dels elements catalogats.

5.1. Contingut normatiu del catàleg

La regulació del catàleg s'estableix des de la fitxa particularitzada específica de cada element catalogat i des de la normativa general del catàleg, sense perjudici del compliment de totes aquelles altres normes del planejament que li siguin aplicables.

La regulació normativa de la fitxa particularitzada s'estableix als apartats denominats Protecció de l'element i Entorn de Protecció de l'element. Aquests apartats contenen:

- El nivell de protecció de l'element catalogat
- La protecció legal específica corresponent a la declaració, al seu cas, de Bé d'Interès Cultural (BIC) o Bé Catalogat (BC).
- Els elements més destacats a conservar
- La regulació d'usos, bé per definició concreta o bé per remissió a la norma general d'ús del catàleg.
- Les directrius d'intervenció
- La definició, si escau, d'un entorn de protecció i la determinació de les limitacions que siguin aplicables.

Les Normes generals del catàleg inclouen:

- La definició de l'àmbit de catalogació
- La definició de les categories de protecció
- El tipus d'actuacions a realitzar als elements catalogats, detallant una gradació d'obres que seran compatibles o no segons el grau de protecció.
- La consideració de les intervencions preferents i de les intervencions admissibles, amb la seva regulació, així com les intervencions prohibides en cada un dels elements.
- La regulació de les zones de protecció.
- La normativa d'usos
- Les condicions de parcel·lació de les finques amb àmbits catalogats.
- Les normes del règim de disciplina o del deure des de conservació del patrimoni, així com els mecanismes per a la revisió i modificació del propi catàleg.

5.2. Contingut de les fitxes del catàleg

La informació inclosa a la fitxa és una primera aproximació al coneixement de l'element patrimonial. La seva funció és la de constituir una base per a la

documentació més exhaustiva a realitzar en cada cas concret. Aquesta documentació, com a mínim, s'ha de referir, per descripció i per avaluació històrica, ambiental i cultural, a tots i cada un dels punts descrits a la fitxa, i a totes aquelles parts no descrites a la fitxa per manca d'accessibilitat immediata.

Les directius d'intervenció s'han de considerar com una guia per al disseny de la intervenció arquitectònica i per a la valoració cultural d'aquesta, per part dels organismes que controlen la seva idoneïtat, a completar sempre per un estudi exhaustiu.

Pel que fa als continguts de la fitxa, hi ha diferents apartats:

- **Identificació de l'element:** on s'inclou la denominació, el codi d'identificació, el nivell de protecció que se li atorga, la tipologia, l'ús actual, l'autoria i l'estil o corrent arquitectònic de l'element.
- **Identificació espacial:** on s'inclou el municipi, el nucli de població, la situació, les coordenades UTM, la referència cadastral i l'entorn i classificació del sòl.
- **Plànol de situació.**
- **Descripció de l'element:** on s'inclou la descripció de les estructures, la cronologia, els criteris de datació, la funcionalitat i els materials i tècniques de construcció.
- **Notes històriques,** acompanyades de la bibliografia.
- **Estat de conservació:** en aquest camp s'inclou una descripció de l'estat de conservació, les causes del deteriorament, els defectes de conservació, els perills eventuals i les intervencions realitzades.
- **Protecció de l'element:** on s'inclou el nivell de protecció (dins la que s'especifica la protecció existent, en el cas que en posseeixi), els elements destacats a preservar (que poden ser tant immobles com mobles), els usos permesos i les intervencions preferents i admissibles, així com les intervencions prohibides a l'element.
- **Entorn de protecció de l'element:** aquest camp s'ha d'emplenar només en el cas en que l'element tingui una àrea de protecció al seu voltant. Aquest es compon de tres camps: definició de l'entorn de protecció, intervencions preferents i intervencions prohibides sobre l'entorn de l'element.
- **Observacions**
- **Cartografia:** els plànols de cada un dels elements han estat realitzats a partir dels plànols generals, urbà i rústic.
- **Galeria d'imatges**

Les directrius proposades han de servir com a guia per als tècnics de l'Ajuntament i per als arquitectes interventors en el Patrimoni, per a que les intervencions siguin el més adequades possible.

S'ha de tenir en compte que, quan s'intervé en un edifici catalogat, s'ha de fer amb les següents premisses o **directrius d'intervenció genèriques:**

1. El coneixement de les característiques tipològiques i estilístiques bàsiques que li donen el seu valor patrimonial i que constitueixen la seva personalitat.
2. Salvaguarda dels elements que confereixen el seu valor patrimonial.
3. La unitarietat de la intervenció: una intervenció no s'ha de convertir en un collage d'estils recuperats ni ha de prescindir de cap element que compongui l'estil bàsic que defineix l'edifici.
4. Jerarquització de la intervenció, que apareix en aquells casos en què es vol donar un èmfasi molt especial a la característica més important que personifica un tipus determinat.
5. La intervenció ha de dignificar encara més l'edifici, no restar-li valor patrimonial; per tant, l'execució ha d'estar feta amb les tècniques adequades, amb els materials apropiats i per les persones més indicades.
6. Finalment, cada edifici ha tingut al llarg de la seva història una sèrie d'intervencions ja fetes que en general compliquen, distorsionen i fan perdre el seu valor. Sabent com n'és de complicat, de recuperar l'estat original, les intervencions han de ser susceptibles de millorar l'edifici actual.

6. Relació de les fitxes dels elements catalogats

A continuació es fa una relació de la totalitat de les fitxes incloses en el catàleg de patrimoni, amb el seu grau de protecció i la seva situació dins el municipi (urbà o rústic).

Jaciments arqueològics

ARNY-A001	Es Pujolet	A	RÚSTIC
ARNY-A002	Son Bacs. Restes de murada	A	RÚSTIC
ARNY-A003	Son Bacs. Coves d'enterrament	A	RÚSTIC
ARNY-A004	Sa Canova (1)	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A005	Son Boscà	A	RÚSTIC
ARNY-A006	Calderitx	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A007	Es Corralot. Son Boscanet	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A008	Son Boscanet. Sementer de darrera ses cases	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A009	Son Guillot Vell. Ses Cases.	A	RÚSTIC
ARNY-A010	Can Tubet	A	RÚSTIC
ARNY-A011	Son Rul·lan Nou/ Sa Rota d'en Martí	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A012	Son Rul·lan Vell	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A013	Cova de Son Nivorra	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A014	Son Nivorra (1)	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A015	Restes prehistòriques de Son Nivorra	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A016	Son Nivorra (II)	A	RÚSTIC
ARNY-A017	Son Nivorra (III)	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A018	Son Huguet de Dalt/ Es Castellot d'en Resquill	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A019	Sa Cabaneta	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A020	Coves de Can Frontera	A	RÚSTIC
ARNY-A021	Son Guineu	A	RÚSTIC
ARNY-A022	Sa Pleta/ Cova de sa Pleta de baix de Son Bacs	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A023	Talaiot d'en Manera	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A024	Cova de Son Siurana	A	RÚSTIC
ARNY-A025	Coves davall el Convent	A	RÚSTIC
ARNY-A026	Cova des Garrover de Son Boscanet/ Sementer de darrera ses cases	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY-A027	Cova de la garriga d'en Bieló	A	RÚSTIC
ARNY-A028	Can Dameto	A	URBÀ
ARNY-A029	Cova de Son Guillot	A	RÚSTIC
ARNY-A030	Cova dels sestadors de S. Boscanet	A	RÚSTIC
ARNY-A031	Clapers de Son Boscà	A	RÚSTIC
ARNY-A032	Son Nivorra. Murada	A	RÚSTIC

Escultura monumental religiosa i heràldica

ARNY- B001	Creu de l'Església	D (BIC)	URBÀ
ARNY- B002	Creu de la Plaça de la Creu	D (BIC)	URBÀ

ARNY- B003	Creu de les voltes de Son Bonany	D (BIC)	RÚSTIC
ARNY- B004	Escut de la Plaça Major	A	URBÀ

Arquitectura religiosa

ARNY- C001	Església parroquial de la Mare de Déu d'Atotxa	A	URBÀ
ARNY- C002	La Rectoria	B	URBÀ
ARNY- C003	Ca ses Monges	B	URBÀ

Arquitectura civil

ARNY- D001	L'Alberg	A1 + B	URBÀ
ARNY- D002	Cas Metge	B + A1	URBÀ
ARNY- D003	Can Pavana	B + A1	URBÀ
ARNY- D004	Can Rigo	B + A1	URBÀ
ARNY- D005	Can Barxo	B + A1	URBÀ
ARNY- D006	Can Collet	B	URBÀ
ARNY- D007	Casa del C/ Menorca,45	B	URBÀ
ARNY- D008	Casa del C/ del Sol, 9	B	URBÀ
ARNY- D009	Casa Plaça de la Creu, 4	C	URBÀ
ARNY- D010	Casa C. de Forà, 1	C	URBÀ
ARNY- D011	Casa S. Josep, 13	C	URBÀ
ARNY- D012	Casa del C. de Forà, 89	B	URBÀ
ARNY- D013	Casa del C. de Forà, 87-89	C	URBÀ
ARNY- D014	Casa del C. Lladó, 25	C	URBÀ
ARNY- D015	Son Siurana	A1	URBÀ
ARNY- D016	Son Rul·lan	B + BIC	RÚSTIC
ARNY- D017	Son Reixac	A1	RÚSTIC
ARNY- D018	Son Ribot	B	RÚSTIC
ARNY- D019	Son Guillot	A1	RÚSTIC
ARNY- D020	Calderitx	B	RÚSTIC
ARNY- D021	Sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- D022	Son Boscà	A1	RÚSTIC
ARNY- D023	Son Boscanet	B	RÚSTIC
ARNY- D024	Son Nivorra	A1	RÚSTIC
ARNY- D025	Sa Canova	B	RÚSTIC
ARNY- D026	Es Pujolet	A1	RÚSTIC
ARNY- D027	Son Gibert	A1	RÚSTIC
ARNY- D028	Son Guineu	A1	RÚSTIC
ARNY- D029	Son Bacs	A1	RÚSTIC
ARNY- D030	Son Huguet	A1	RÚSTIC
ARNY- D031	Son Gener	C	RÚSTIC
ARNY- D032	Rafal de Son Bacs	B	RÚSTIC
ARNY- D033	Can Pipo	B	RÚSTIC
ARNY- D034	Can Magre	B	RÚSTIC

ARNY- D035	Can Toni de sa Creu	B	RÚSTIC
ARNY- D036	Can Boscà	B	RÚSTIC
ARNY- D037	Cas Padrí. Son Bacs	B	RÚSTIC
ARNY- D038	Casa de pagès de Sa Cabaneta	C	RÚSTIC
ARNY- D039	Casa de pagès prop del torrentó de Son Bacs	B	RÚSTIC

Béns etnològics

ARNY- F001	S'Aljub	A1	URBÀ
ARNY- F002	Pou Bo	A	RÚSTIC
ARNY- F003	Pou Jurà	A	RÚSTIC
ARNY- F004	Pou de Son Guillot o dels Iguals	A	RÚSTIC
ARNY- F005	Pou des Canyar	A	RÚSTIC
ARNY- F006	Pou de Calderitx	A	RÚSTIC
ARNY- F007	Pou Palmer	A	RÚSTIC
ARNY- F008	Pou de Son Gibert	A	RÚSTIC
ARNY- F009	Pou des Pujole	A	RÚSTIC
ARNY- F010	Pou de Can Beto	A1	RÚSTIC
ARNY- F011	Pou del camí de Son Gener	A	RÚSTIC
ARNY- F012	Pou devora el torrent de Petra	A	RÚSTIC
ARNY- F013	Pou i menjadores de Son Boscanet	A1	RÚSTIC
ARNY- F014	Font de Son Guillot	A	RÚSTIC
ARNY- F015	Aljub de Fontanes	A1	RÚSTIC
ARNY- F016	Aljub dels Sestadors de sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F017	Aljub devora el Sementer de Can Refila	A1	RÚSTIC
ARNY- F018	Molí d'aigua de Son Bacs (54-3)	A	RÚSTIC
ARNY- F019	Era de Calderitx	A1	RÚSTIC
ARNY- F020	Era de Son Ribot	A1	RÚSTIC
ARNY- F021	Era de Sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F022	Era de Son Rul·lan	A1	RÚSTIC
ARNY- F023	Era de Son Nivorra	A1	RÚSTIC
ARNY- F024	Era de Son Boscanet	A1	RÚSTIC
ARNY- F025	Barraques des pastors de sa Cabaneta	C	RÚSTIC
ARNY- F026	Barraca de porcs de ses Rotes Noves (sa Cabaneta)	A	RÚSTIC
ARNY- F027	Barraca de porcs prop de Can Corb	A	RÚSTIC
ARNY- F028	Barraca de na Boscana	A1	RÚSTIC
ARNY- F029	Barraca de Porcs a Son Gener	A	RÚSTIC
ARNY- F030	Barraca de porcs camí de son Puput (I)	A1	RÚSTIC
ARNY- F031	Barraca de porcs camí de son Puput (II)	A	RÚSTIC
ARNY- F032	Sestadors de Son Boscà	A1	RÚSTIC
ARNY- F033	Sestadors de sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F034	Molí d'en Piulo	A1	RÚSTIC
ARNY- F035	Molí d'en Marinero	A1	RÚSTIC
ARNY- F036	Molí d'en Guillem Gener	A1	RÚSTIC

ARNY- F037	Molí d'en Bernat Gener	A1	RÚSTIC
ARNY- F038	Molí d'en Xarop o d'en Comunes	A1	RÚSTIC
ARNY- F039	Molí de sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F040	Molí d'en Rigo	A1	URBÀ
ARNY- F041	Rellotge de sol de sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F042	Rellotge de sol de Son Bacs	A1	RÚSTIC
ARNY- F043	Rellotge de sol de Son Ribot	A1	RÚSTIC
ARNY- F044	Can Mas	B	RÚSTIC
ARNY- F045	Sa Cova	C	RÚSTIC
ARNY- F046	Antiga caseta de roter de Spn Boscà	A	RÚSTIC
ARNY- F047	Barraques porcs Son Boscà	A1	RÚSTIC
ARNY- F048	Forn de Calç de Ses Comunes (I)	A1	RÚSTIC
ARNY- F049	Forn de calç de Ses Comunes (II)	A1	RÚSTIC
ARNY- F050	Forn de calç de Sa Cabaneta	A1	RÚSTIC
ARNY- F051	Forn de calç de Son Boscà	A1	RÚSTIC
ARNY- F052	Pedreres de Son Bacs	C	RÚSTIC
ARNY- F053	Pedrera de sa Cabaneta	A1	RÚSTIC

Béns d'interès paisatgístic i ambiental

ARNY- H001	Centre històric	C	URBÀ
------------	-----------------	---	------

Camins i ponts

ARNY- I001	Camí vell d'Artà a Lluc	A1	RÚSTIC
ARNY- I002	Pont de Can Collet	A1	RÚSTIC
ARNY- I003	Pont de la carretera vella de Maria de la Salut	A1	RÚSTIC

7. Jaciments arqueològics

La elaboració del catàleg de patrimoni arqueològic d'Ariany ha consistit en desenvolupar un treball de camp i un treball tècnic, basat en les fitxes de la Carta Arqueològica del terme municipal elaborades per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports a finals dels anys vuitanta i començament dels noranta, les quals han estat actualitzades i ampliades. Per altra banda, la cartografia utilitzada ha estat recolzada pels mapes topogràfics de la Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori. A tot això, hem incorporat un arxiu de fotografies digitals, relatiu als jaciments del terme.

Inicialment la carta arqueològica del terme comprenia trenta fitxes de jaciments arqueològics, encara que segons hem comprovat a través de la cartografia, s'hauran d'excloure dos jaciments al localitzar-se aquets en el terme municipal de Petra (ens referim als jaciments inventariats amb el número 54-28 i 54-29).

En relació a l'estat actual dels jaciments d'Ariany, hem observat que la gran majoria d'aquest, es troben en terres de conreu o bé de pastura, per la qual cosa tant l'interior de les coves, com talaiots i altres edificacions han estat utilitzats com a sestadors del ramat. Per altra banda la intensa mecanització de les terres ha fet que molts dels paraments es desprenguin i els blocs de pedres siguin desplaçats cap a les tanques, desfigurant el conjunt.

Un altre factor a tenir en compte és que els murs de talaiots i altres construccions prehistòriques s'han utilitzat com a fita, aleshores han quedat integrats com a part del murs de moltes de les actuals tanques que separen les finques.

Respecte als jaciments arqueològics d'Ariany hem de mencionar que exceptuant la Cova de Sa Canova, excavada als anys cinquanta no tenim coneixement que s'hagi fet cap excavació, ni cap altre tipus de treball en relació a l'arqueologia, en el municipi, per tant la bibliografia en aquest camp és quasi bé inexistent.

8. Equip de treball

La coordinació, redacció i producció del catàleg de patrimoni històric, arquitectònic i paisatgístic del terme municipal d'Ariany correspon a:

- Joan Pascual Femenias, arquitecte
- Maria Francisca Ambrós Pol, historiadora de l'art
- Daniel Rioja González, arqueòleg

Ariany, Abril de 2019

L'equip redactor,

Maria Francisca Ambrós Pol,
historiadora de l'art

Daniel Rioja González,
arqueòleg

Joan Pascual Femenias,
arquitecte

9. Bibliografia utilitzada

- AAVV: Ariany. Hoja informativa de la parroquia. Año 1. Enero de 1969. N°1.
- AAVV: Catàleg dels Molins de vent Fariners de Mallorca. Conselleria de Medi Ambient, 2007.
- AAVV: Inventari dels pous comuns de Mallorca. Consell de Mallorca. Ariany.
- AAVV: Gran Enciclopedia de Mallorca. Palma, Promomallorca, 1989- 1998. Tom I, p. 219; Tom VI, p. 292-293, 388; Tom X, p. 256, 388; Tom XI, p. 372; Tom XIV, p. 256.
- AAVV: Guia del pla de Mallorca. Consell de Mallorca. Palma, 1994.
- AAVV: "Ja tenim escut", a Revista Ariany, num. 162. Gener-Febrer de 1988. P. 1.
- Alcántara Peña, P.: Registro que comprende el plano general estadístico del término de Petra en escala 1/10000 y los planos por secciones del mismo término, en escala mayor de 1/2500. 1864.
- Amorós, L.: Ariany- Petra (Mallorca). Sa Canova. Noticiario Arqueológico Hispánico. Cuaderno num. II. Madrid. 1955. p.17-24.
- Amorós, M.: Sa Plaça de l'Església, a Revista Ariany, núm. 152, Maig-Juny 1986. P. 4-5.
- Andreu, J.; Grimalt, M.; Riera, A.: Guia dels pobles de Mallorca. Petra. Hora Nova. Mallorca, 2000.
- Andreu, J.: "El molí d'aigua fariner de Son Bacs (Ariany). Un edifici singular en dins la tradició mallorquina.", a IV Congrés Internacional de Molinologia. Mallorca, 1,2 i 3 de maig de 2003. Consell de Mallorca, 2005. pp. 369-384.
- Andreu, J.: L'ordinació de Petra, any 1300. Teoria i realitat. Ajuntament de Petra, Consell de Mallorca, 2000.
- Associació d'Amics dels Molins de Mallorca: "Inventari dels molins fariners de vent". Mallorca. 1991.
- Berard i Solà, J.: Viaje a las villas de Mallorca 1789. Lluís Ripoll, 1983.
- Cantarellas, C.: Cerámica incisa en Mallorca. Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Baleares. Palma, 1972.
- Cañigüeral, J.: Los primeros habitantes de Mallorca. La cueva de Sa Canova de Ariany. Ibérica 2º época, 13. Barcelona, 1951.
- Darder, S.: Replec de records històrics, a Ariany
- Frontera, J.; Ordinas A.: Guia dels pobles de Mallorca. Ariany. Hora Nova. Mallorca, 2000.

Frontera, G.; Pont, C.; Taberner, J.: "Els molins de vent a Ariany", a Revista Ariany, num. 174 -175. Juliol- octubre 1991.

Frontera Tovell, J.: Ariany casa per casa. Associació Cultural Ariany i Consell de Mallorca, 2003.

Guasp, J.: "El templo parroquial de Ariany, un palacete entre jardines", a Brisas, 267 (31-5-1992). Palma, 1992.

Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria: Los pueblos de Mallorca. El estribo Sur de la Sierra y sus desfiladeros, Palma 1958. Tom V.

Mascaró Pasarius, J.: Mapa General de Mallorca. V. Colom R, Palma, 1967.

Mestre, M.; Tovell; B.: Les creus de terme a Ariany, a Revista Ariany, núm. 152, Maig-Juny 1986. P. 1-2.

Pont, C.; Taberner, J.: "Els pous públics d'Ariany", a Revista Ariany, num. 181. Setembre- Octubre de 1992. P. 10-12.

Rosselló Vaquer, R.: Notes per a la història d'Ariany. Palma, Miquel Font Editor, 1994.

Torrens, F. Pbro.: Apuntes históricos de Ariany.

Tovell; B.: Les nostres campanes, a Revista Ariany.

Vallcaneras, F.: "El pou Jurà, una teoria sobre el seu nom", a Revista Ariany, num. 181. Setembre- Octubre de 1992. P. 12-13.

Villalonga, P.; Martínez, B.: Estudi per a la conservació de les creus de terme de les Balears. Informe. Consell de Mallorca.

Recursos electrònics:

<https://sites.google.com/a/fontsdetramuntana.com/fontsapps/home-1/altres-munis/ariany/de-son-guillot>